

УДК 336.711

Марич М.Г.

*кандидат економічних наук,
асистент кафедри публічних,
корпоративних фінансів та фінансового посередництва
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

Марич А.В.

*викладач циклової комісії фінансових дисциплін
Коледж Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

БАНКІВСЬКІ РИЗИКИ ТА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ НИМИ

Стаття присвячено формуванню методології контролінгу, відповідно до якої він розглядається як інтегрована система сервісної підтримки управління одночасно в трьохвекторному вимірі. Змістовно конкретизовано розуміння контролінгу як сервісної підтримки інтегрованого управління портфелями банку, яке здійснюється в контексті виділення окремих міні-портфелів; фінансового та маркетингового аспектів. З'ясовано роль контролінгу в сервісному супроводженні управління стратегічним портфелем та визначено напрями його збалансування. Сформульовано теоретичні положення ризик-контролінгу, в яких зазначено його мету, об'єкт, функції та принципи.

Ключові слова: контролінг, інтегрована система, управління стратегічним портфелем, управління ризиками, економічна додана вартість, прибуток, банки.

Марыч М.Г., Марыч А.В. БАНКОВСКИЕ РИСКИ И СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ ИМИ

Статья посвящена формированию методологии контроллинга в соответствии с которой он рассматривается как интегрированная система сервисной поддержки управления одновременно в трехвекторном измерении. Содержательно конкретизировано понимание контроллинга сервисной поддержки интегрированного управления портфелями банка, которое осуществляется в контексте выделения отдельных мини-портфелей; финансового и маркетингового аспектов. Выяснена роль контроллинга в сервисном сопровождении управления стратегическим портфелем и определены направления его сбалансирования. Сформулированы теоретические положения риск-контроллинга, в которых указано его цель, объект, функции и принципы.

Ключевые слова: контроллинг, интегрированная система, управление стратегическим портфелем, управление рисками, экономическая добавленная стоимость, прибыль, банки.

Marich M.H., Marich A.V. BANKING RISKS AND THEIR MANAGEMENT SYSTEM

The article is devoted to the formation of controlling methodology according to which it is considered as an integrated system of management service support in terms of a three-vector dimension. The understanding of controlling as service support of bank portfolio integrated management is meaningfully specified in the context of separate mini-portfolios allocation; financial and marketing aspects. The role of controlling in the service support management of strategic portfolio is revealed and the directions of its balancing are identified. The theoretical principles of risk controlling are formulated, which indicate its purpose, object, functions and principles.

Keywords: controlling, integrated system, management of strategic portfolio, risk management, economic added value, profit, banks.

Постановка проблеми. Запорукою ефективного функціонування та сталого розвитку економіки будь-якої країни або регіонального об'єднання є її стабільна та надійна банківська система. Головне завдання банківської системи полягає в підтримці економічного зростання шляхом підкріплення економіки кредитними ресурсами, переміщення грошових ресурсів до тих секторів, в яких відчувається їх нестача. Саме такі завдання у сьогоденні вирішує й банківська система України в умовах стратегічного орієнтування країни на приєднання до європейських структур.

Функціонування банківської системи країни або регіонального об'єднання залежить від стабільності банківських інститутів, їхньої здатності чинити опір негативному впливу різноманітних факторів: макроекономічних, інформаційних, організаційних, регуляторних тощо, які стають причиною виникнення різноманітних банківських ризиків. Тобто, лише усвідомлення ризиків, що оточують банківську діяльність, досконале управління ними здатні забезпечити функціональну надійність банківських установ.

Проблеми контролінгу банківських ризиків посідають у діяльності комерційних банків значне місце. Банківська діяльність за своєю природою припускає гру на змінах процентних ставок, валютних курсів тощо, і важливим тут є не запобігання ризику взагалі, а передбачення і зниження його до мінімального рівня.

Найпоширенішою операцією комерційних банків є надання кредитів і проведення кредитної політики. Кредитні операції дають комерційним банкам основну частину доходу. Однак аналіз ситуації, що склалася у банківській сфері, свідчить, що іноді банки зазнають фінансового краху в зв'язку з надзвичайно ризиковою кредитною політикою. У зв'язку з цим актуального значення набуває вирішення проблеми мінімізації ризиків кредитної діяльності комерційних банків. Банки повинні управляти кредитним ризиком таким чином, щоб отримувати максимально можливий прибуток, одночасно намагаючись максимально знизити ризик, безпосередньо пов'язаний з механізмом надання і погашення банківських кредитів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки досить велика кількість вчених займається дослідженням поняття економічних ризиків в цілому та банківських ризиків зокрема. Особливо актуальними стали питання управління контролінгу ризиками, це пов'язане насамперед з посиленням конкуренції на банківському ринку, зі зміцненням положення банків та з усвідомленням керівництвом банків важливості управління та прогнозування ризиків. Значну увагу даній проблемі приділяли такі вітчизняні науковці як: С.І. Гаврилюк, Л.Я. Слобода, Д.О. Наумов, О.М. Лаврушина [3], В.З. Філіпов та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, незважаючи на велику кількість публікацій з зазначених питань, в Україні досі відсутні комплексні дослідження проблем управління банківськими ризиками. Потребує вдосконалення відповідний понятійний апарат. Зростаючої актуальності набуває розв'язання комплексу проблем щодо обґрунтованого управління банківськими ризиками.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати дослідження, яке полягає в поглибленні теоретичних та практичних знань з питань банківського менеджменту; контролінг основних банківських ризиків у банках для подальшого застосування їх під час виконання конкретних практичних завдань; сприяння розвитку пошуку сучасних наукових досягнень з управління основними банківськими ризиками з метою їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банківська діяльність за своєю природою пов'язана з ризиками, що викликаються різними обставинами. В умовах глобалізації проблема ризиків, їх оцінки набуває особливої актуальності. Проблема виникнення ризиків у тій чи іншій сфері банківської діяльності існуватиме завжди, оскільки кредити залишаються найприбутковішими банківськими активами. А це означає, що висока дохідність неодмінно супроводжується підвищеним ризиком.

Ризик – це феномен, що пронизує наше повсякденне життя і відіграє значну роль у створенні благополуччя [1, с. 31].

Ризик потенційно дуже шкідливий. Але набагато гірша за ризик – невизначеність, стан незнання того, що відбувається. Невизначеність – найгірший із усіх видів небезпеки, тому що ми про неї не знаємо, ми не готові до неї, ми не можемо її оцінити.

Під ризиком прийнято розуміти імовірність, а точніше – загрозу втрати банком частини своїх ресурсів, недоодержання прибутків або додаткові витрати у результаті здійснення певних фінансових операцій. У зв'язку з цим необхідно орієнтуватися у застосуванні наступних категорій:

Банківська діяльність неможлива без витрат. Витрати банків пов'язані з необхідністю виплати відсотків вкладникам, плати за кредитні ресурси, що купуються в інших фінансово-кредитних інститутах, виділенням коштів для оплати праці банківських службовців та іншими операційними витратами.

Стосовно поняття витрат, ризик може проявлятися у таких наведених формах:

1) зміна ринкової ситуації призвела до необхідності підвищення відсотків, виплачуваних по внесках;

2) загальний дефіцит кредитних ресурсів відбився на підвищенні їхньої покупної вартості;

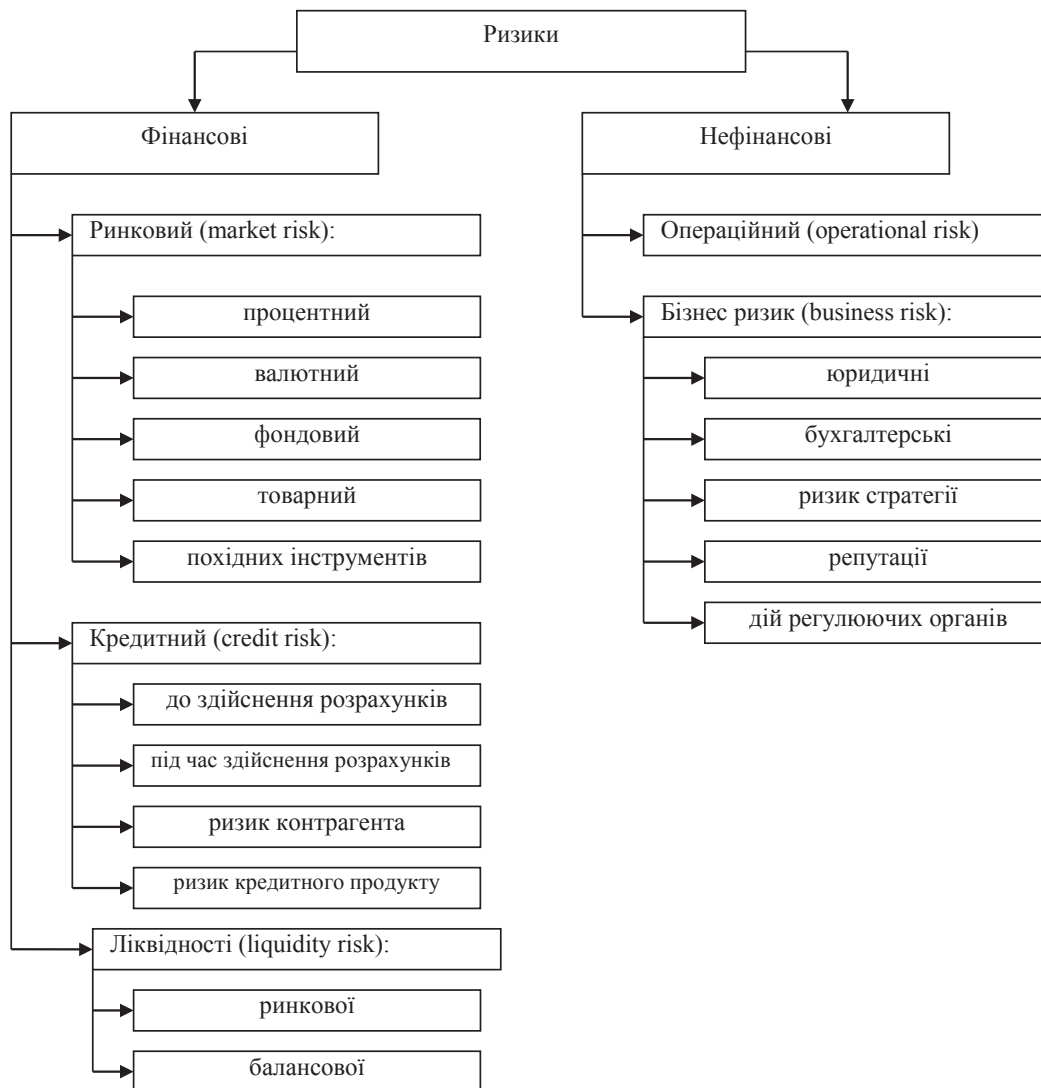

Рис. 1. Класифікація банківських ризиків

3) підвищення оплати праці персоналу в інших кредитних інститутах викликало необхідність припиняття банком відповідних заходів.

Збитки, що проявляються у формі недоодержання прибутків або здійснення витрат понад намічені, трапляються при недостатньому аналізі майбутньої операції, прорахунках, несприятливому збігу обставин або ж через непередбачуваність ситуації. Ризик подібних збитків, зв'язаних із нерациональним розміщенням коштів, неточною оцінкою ринкових можливостей і небезпек, завжди загрожує обернутися для банку серйозними неприємностями.

Втрати, що розуміються як непередбачене зниження банківського прибутку, виступають узагальнюючим показником, що характеризує ризик, властивий банківській діяльності. Цей показник поєднує у собі всі властивості категорій, зазначених вище, а тому щонайкраще характеризує ступінь ризику. Таким чином, ризик можна визначити як загрозу того, що банк матиме втрати, розмір яких є показником рівня ризикованості майбутнього заходу і якості стратегії в області ризику. Ризик, без сумніву – це джерело всіх прибутків і збитків у бізнесі.

Якщо подивитися на активний або пасивний бік балансу, це значний ризик у тій або іншій формі. В активній частині балансу: кожний здійснений кредитний аналіз обумовлений ризиками, чи правильно ми уявляємо собі становище клієнта, чи може клієнт досягти того, що задумав.

Ризик не має єдиного визначення. Але основа будь-якого ризику – це невизначеність майбутнього. Традиційно виділяються два визначення ризику. Перше базується на причинах ризику і їхньої невизначеності. Наприклад, незнання того, як буде змінюватися відсоток. Друге визначення ризику ґрунтується на самому впливі на ризик. Звідси ризик – це негативні відхилення від поставленої цілі. Наприклад, очікується, що кредит буде повернутий, а він не повертається.

Класифікація ризиків є досить складним завданням у зв'язку з особливостями:

- 1) наявність великої кількості ризиків, з якими банк постійно стикається;
- 2) неможливість проведення чіткої межі між ризиками, оскільки вони тісно пов'язані між собою;
- 3) відмінність у динамічності та інтенсивності дії ризиків [2, с. 10].

Класифікацію банківських ризиків подано на рис. 1.

Базельський комітет з банківського нагляду визначає кредитний ризик як «ймовірність невиконання позичальником або контрагентом своїх зобов'язань відповідно до обумовлених умов». Тобто, позичальник може не виконати своїх зобов'язань, тому що він не може, або не хоче цього робити. Здатність виконувати зобов'язання тісно пов'язана з фінансовим станом (кредитоспроможністю) позичальника, а готовність виконувати зобов'язання менш відчутно і пов'язана з особливостями конкретного клієнта.

Для оцінки кредитоспроможності клієнта банк повинен володіти інструментами отримання інформації, достатньої для аналізу щомісячного потоку грошових коштів, що приходять через потенційного позичальника (доходів і витрат), для того, щоб оцінити здатність потенційного позичальника здійснювати платежі по кредиту в майбутньому. Проте навіть якщо даний аналіз покаже позитивний результат, позичальник може виразити небажання виконувати узгоджені з банком договірні зобов'язання і використовувати грошові кошти в інших цілях.

Більшість банківських продуктів несуть кредитний ризик (наприклад: позика або кредит, гарантія, облігації, похідні фінансові інструменти, документарні операції та інші).

Важливість моніторингу кредитного ризику викладена в «Принципах управління кредитним ризиком», складеним Базельським комітетом: «Фінансові установи вже багато років стикаються з труднощами, викликаними безліччю самих різних причин, але головною причиною серйозних проблем банків безпосередньо пов'язана з розмитістю кредитних стандартів для позичальників-контрагентів, незадовільним управлінням портфельними ризиками або недостатньою увагою до економічних та інших змін, які можуть призвести до погіршення кредитоспроможності контрагента банку». Це в рівній мірі відноситься до країн «Групи десяти» і країн, що не входять до неї. Іншими словами, емпіричні дані говорять про те, що недостатня увага до виявленого вимірюванню, управлінню і обмеженню рівня кредитного ризику є головною причиною банкрутства банків [3, с. 13].

Щодо ринкового ризику, то він визначається як «ризик втрат по балансовим і позабалансовим статтям обумовлених коливанням ринкових цін». Як правило, розрізняють чотири основні види ринкових ризиків:

- 1) процентний ризик, тобто ризик якому піддається власник позиції, що приносить відсотки;
- 2) валютний ризик, тобто ризик якому піддається власник позиції, вираженої в іноземній валюті;
- 3) акціонерний ризик, тобто ризик, якому піддається власник долі акціонерного капіталу;
- 4) товарний ризик, тобто ризик якому піддається власник товарної позиції (наприклад, покупка банком золота);
- 5) розрахунковий ризик і ризик на контрагента, тобто ризик операцій з процентними ставками, валютою, капіталом або товаром, розрахунок якими ще не проведений.

По мірі зростання глобалізаційної складності фінансових ринків зростає взаємозалежність динаміки цін на аналогічні інструменти і цін аналогічних контрагентів в різних країнах, а глибина і різноманітність ринку можуть сприяти загальній стабільності унаслідок диверсифікації портфеля. Банки повинні розуміти механізм роботи таких фінансових ринків, як ринок процентних ставок, валютний ринок, ринок цінних паперів і товарний ринок для

Таблиця 1

Практичний вияв кредитного, ринкового та операційного ризиків

Кредитний ризик	Ринковий ризик	Операційний ризик
Невірний розмір кредит в порівнянні з резервом	Збиткова торгова позиція	Невірне введення даних
Невірне значення резерву, некоректна оцінка кредитного портфелю	Невірна оцінка справжньої вартості чи ризику портфелю	Неперевірена ринкова інформація
Перевищення лімітів, розміру кредитної лінії	Перевищення лімітів	Відсутність контролю за лімітами
Невірний розмір кредиту та резерву одночасно	Помилкове хеджування	Некоректне підтвердження
Пропущені платежі	Пропущенні строки виконання угод	Відсутність контролю за подіями
Несанкціонована видача кредитів	Торгівля „наосліп»	Затримки звітів

того щоб витягувати прибуток, а також управляти ринковими ризиками.

Під ризиком втрати ліквідності «нездатність банку регулювати скорочення пасивів або фінансувати зростання активів».

Базельський комітет з Банківського Нагляду запропонував власне визначення операційного ризику, яке отримало загальне визнання серед фахівців. Посилаючись на редакцію Нової Базельської угоди з капіталу, операційний ризик трактується як ризик виникнення збитків внаслідок недоліків та помилок під час здійснення персоналом внутрішніх процесів, функціонування інформаційних систем та технологій, а також зовнішніх подій. Практичний вияв кредитного, ринкового та операційного ризиків зазначений у табл. 1.

Національний банк України визначив систему для оцінки кожної категорії ризику. Система оцінки ризику надає можливість в послідовний спосіб вимірювати ризик і визначати, яких наглядових процедур необхідно вжити. Для шести категорій ризику – кредитного, зміни процентних ставок, ринкового, валютного, операційно-технологічного – наглядові оцінюють кількість ризику, якість управління ризиком, сукупний ризик [4, с. 80].

За результатами досліджень аналітиків Агенства фінансових ініціатив операційні ризики мають різний ступінь важливості в загальній структурі сукупного ризику. Ранг операційних ризиків серед шести категорій ризиків показано в табл. 2.

Таблиця 2

**Ранг операційних ризиків
серед шести категорій ризиків**

Групи банків	Середній ранг (ступінь важливості) операційних ризиків для банків
Банківська система в цілому	5
Найкрупніші банки	4
Великі банки	6
Середні банки	6
Невеликі банки	6

В середньому по банківській системі даний вид ризику посідає за пріоритетністю п'яте місце серед шести категорій ризику, визначених Методичними рекомендаціями щодо організації та функціонування ризик-менеджменту в банках України. Однак пріоритетність даного виду ризику посідає четверте місце для найкрупніших банків і шосте – для всіх інших. Теоретичне пояснення даного факту впливає із загальної теорії систем, тому що із зростанням величини банку він стає складнішим як система.

Сучасні тенденції розвитку кредитного сектора економіки змушують українських аналітиків банківської справи і безпосередньо банкірів виявляти інтерес до моделей оцінки кредитного ризику і методів його управління. Спадкоємність світового досвіду в цьому найважливішому аспекті функціонування комерційних банків представляє сьогодні підвищений інтерес, оскільки власний, іноді гіркий досвід кредитування і спроби організації кредитного процесу методом проб і помилок усе більш відчутно позначаються на фінансових результатах діяльності українських банків.

Зарубіжні банки для оцінки кредитного ризику застосовують спеціальні методики кредитного рейтингу, що становлять сукупність оцінних параметрів кредитоспроможності позичальника. Для них харак-

терна комплексність і порівнянність усієї палітри факторів кредитного ризику.

Набув поширення у багатьох банках країн метод, заснований на бальній оцінці позичальника. Критерії, по яких проводиться оцінка позичальника, чітко індивідуальні для кожного банку, базуються на його практичному досвіді і періодично переглядаються.

Англійські клірингові банки здійснюють оцінку потенційного ризику неплатежу по кредиту із використанням методик «PARSEL» і «CAMPARI» [5, с. 98].

Згідно методики «PARSEL»: P (Person) – інформація про персону потенційного позичальника, його репутація; A (Amount) – обґрунтування суми потребуючого кредиту; R (Repayment) – можливість погашення; S (Security) – оцінка забезпечення; E (Expediency) – доцільність кредиту; R (Remuneration) – винагорода банку (відсоткова ставка) за ризик надання кредиту.

Методика «CAMPARI» більш розширена в системі оцінки: C (Character) – репутація позичальника; A (Ability) – оцінка бізнесу позичальника; M (Means) – аналіз необхідності звертання за позикою; P (Purpose) – ціль кредиту; A (Amount) – обґрунтування мети кредиту; R (Repayment) – можливість погашення; I (Insurance) – спосіб страхування кредитного ризику.

Останнім часом в банках розроблюються методи оцінки якості потенційних позичальників за допомогою різного роду статистичних моделей. Мета в тому, щоб розробити стандартні підходи для об'єктивної характеристики позичальників, знайти числові критерії для розділу майбутніх клієнтів на підставі наданих ними матеріалів на надійних та ненадійних, небезпека ризику банкрутства і тих, для кого небезпека банкрутства мало ймовірна.

Прикладом такої «класифікаційної моделі» може бути «модель Зета» (Zeta model), що розроблена групою американських економістів та застосовується банками при кредитному аналізі. Модель призначена для оцінки ймовірності банкрутства ділової фірми. Значення ключового параметру «Z» визначається за допомогою рівняння, зміни якого відображають деякі ключові характеристики аналізованої фірми – її ліквідність, швидкість обігу капіталу тощо. Якщо для даної фірми коефіцієнт перевищує підготовлену порогову величину, то фірма зараховується до розряду надійних, якщо ж отриманий коефіцієнт нижче критичної величини, то згідно моделі фінансовий стан такого підприємства підозрілий і надавати кредит йому не рекомендується.

Користуючись вказаним підходом, американський економіст Альтман запропонував рівняння для оцінки вірогідності банкрутства підприємства, що звернулось до банку за кредитом:

$$Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + 0,99X_5, \quad (1.1)$$

де X_1 – відношення оборотного капіталу до суми активів фірми;

X_2 – відношення нерозподіленого доходу до суми активів;

X_3 – відношення операційних доходів (до вирахування процентів і податків) до суми активів;

X_4 – відношення ринкової вартості акцій фірми до загальної суми боргу;

X_5 – відношення суми продажу до суми активів.

Для розрахунку числових параметрів моделі Альтман застосував метод множинного дискримінантного аналізу. Класифікаційне «правило», отримане на підставі рівняння, стверджувало:

1) якщо значення Z менше 2,8, то фірму слід віднести до групи потенційних банкрутів;

2) якщо значення Z більше 2,8, то фірмі в найближчій перспективі банкрутство не загрожує.

Як один з методів оцінки кредитного ризику у США і Західній Європі при кредитуванні широко використовується скоринг – автоматизовані системи на основі математичних і статистичних методів в бізнесі.

Техніка кредитного скорингу була вперше запропонована американським економістом Д. Дюраном для відбору позичальників за споживчим кредитом. Дюран відмічав, що введена ним формула «може допомогти кредитному робітнику легко і швидко оцінити якість звичайного претендента на позику» [6, с. 243].

Дюран виявив групу факторів, що дозволяють, на його думку, з достатньою достовірністю визначити ступінь кредитного ризику при отриманні споживчої позики. Він використовував наступні коефіцієнти при нарахуванні балів:

1) вік: 0,01 за кожний рік більше 20 років (максимум 0,30);

2) стать: жіноча – 0,40; чоловіча – 0;

3) строк проживання: 0,042 за кожен рік проживання в даній місцевості (максимум 0,42);

4) професія: 0,55 за професію з низьким ризиком, 0 – за професію з високим ризиком, 0,16 – для інших професій;

5) робота в галузі: 0,21 – підприємства загального користування, державні установи, банки та брокерські фірми;

6) зайнятість: 0,059 за кожен рік праці на даному підприємстві (максимум 0,59).

Фінансові показники: 0,45 за наявність банківського рахунку; 0,35 за володіння нерухомістю; 0,19 при наявності полісу по страхуванню життя.

Застосовуючи ці коефіцієнти, Дюран визначив межу, що розподіляє «гарних» та «поганих» позичальників – 1,25 бала. Клієнт, що отримав більше 1,25 балу, може бути віднесений до групи помірною ризику, а той, що отримав менше 1,25 балу, вважається небажаним для банку.

Метод скорингу дозволяє провести експрес-аналіз заявки на кредит в присутності клієнта. У французьких банках клієнт, запросивши позику і заповнивши спеціальну анкету, може отримати відповідь про можливість надання позики протягом декількох хвилин.

При аналізі ділових позик також застосовуються різні прийоми кредитного скорингу – від найпростіших формул до складних математичних моделей.

Як початковий матеріал для скорингу використовується різноманітна інформація про минулих клієнтів, на основі якої за допомогою різних статистичних і нестатистичних методів класифікації робиться прогноз про кредитоспроможність майбутніх позичальників.

Серед переваг скорингових систем західні банки указують, в першу чергу, зниження рівня неповернення кредиту. Далі наголошується швидкість і безсторонність в ухваленні рішень, можливість ефективного управління кредитним портфелем, відсутність необхідності тривалого навчання персоналу.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, банківська діяльність за своєю природою пов'язана з ризиками, що викликаються різними обставинами. В умовах глобалізації проблема ризиків, їх оцінки набуває особливої актуальності. Характер міжнародних фінансових відносин України з іншими країнами багато в чому залежить від чинника ризику тієї чи іншої економіки. Чим передбачуваніша буде банківська діяльність в Україні, тим вищим буде рівень міжнародної довіри до нашої країни.

Проблема виникнення ризиків у тій чи іншій сфері банківської діяльності існуватиме завжди, оскільки

кредити залишаються найприбутковішими банківськими активами. А це означає, що висока дохідність неодмінно супроводжується підвищеним ризиком.

Українська банківська система сьогодні переживає нелегкі часи. Проблеми, з якими стикаються банківські установи потребують негайного вирішення. Сьогодні важливим є глибше вивчення тих чинників, які спричиняють появу різноманітних негарядів задля їх недопущення чи подолання.

Тому сьогодні важливою умовою мінімізації банківських ризиків від здійснення активних операцій є формування резервів. Банки повинні здійснювати розрахунок резервів під стандартну та нестандартну заборгованість.

Комерційні банки формують резерви на покриття можливих втрат за активами у національній валюті та іноземній валюті, у тому числі розміщені депозити, надані кредити, придбані цінні папери, дебіторську заборгованість та інші активи.

В Україні ризики найвищі для середніх і невеликих банків, які часто володіють слабкою інфраструктурою управління ризиками та високою залежністю від короткострокового фінансування. Проте державні органи забезпечують підтримку лише великих банків, що складають основу банківської системи, середні і малі банки (які здебільшого належать власникам усередині країни) залишаються вразливими.

Виходячи з цього, можна сформулювати основні завдання банківського контролінгу:

– планування: підготовка, координація і реалізація стратегічних планів, бізнес-планів, фінансових планів та бюджету;

– розробка методів і принципів податкової політики;

– оцінка діяльності окремих підрозділів і банку в цілому;

– підготовка та інтерпретація звітів про фактичне виконання планових показників для керівництва та власників банку, підготовка звітів для зовнішніх користувачів (контролюючих органів, клієнтів, масмедіа та ін.);

– організація внутрішнього контролю, спрямованого на збереження активів банку та недопущення зловживань.

Наведені пропозиції та рекомендації сприятимуть вдосконаленню банківського контролінгу на сучасному етапі розвитку банківської системи України, а також реформуванню банківської діяльності в контексті ефективного функціонування на ринкових засадах відповідно до сучасних стандартів Європейського союзу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бражко О.В. Визначення можливостей управління кредитним ризиком вітчизняними комерційними банками / О.В. Бражко // Держава та регіони. – 2015. – № 3. – С. 29-32.
2. Камінський А.В. Ідентифікація, аналіз та управління операційним ризиком в українських банках / А.В. Камінський // Вісник Національного банку України. – 2016. – № 10. – С. 7-11.
3. Лаврушина О.М. Проблеми управління кредитним ризиком / О.М. Лаврушина // Банківський менеджмент. – 2013. – № 8. – С. 12-16.
4. Ковальов О.П. Кредитні ризики в системі банківських ризиків / О.П. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. – № 1. – С. 78-82.
5. Мілан А.О. Кредитний ризик та його хеджування за допомогою деривативів / А.О. Мілан // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. – № 2. – С. 95-100.
6. Пацюк І.М. Методи управління ризиком на кредитному ринку / І.М. Пацюк, Є.В. Кузьмів // Держава та регіони. – 2015. – № 1. – С. 241-244.